

- *ANDMII “BOSHQRUV” fakulteti*
”KASB TA’LIMI” yo’nalishi
- *1- kurs 1-guruh talabasi*

Isaqova Gavharoyning

*“INFORMATIKA VA AXBOROT
TEXNOLOGIYALARI “ fanidan
tayyorlagan slaydi.*

● 15-mavzu. Axborot tizimi va texnologiyalarning rivojlanishi

● Reja:

- 1. Axborotlar tizimi.
- 2. Ularning turlari va tarkibi.
- 3. Statistika axborot tizimlari.
- 4. Buhgalteriya axborot tizimlari.
- 5. Bank axborot tizimlari.
- 6. Axborot tizimlarining taminotlari.

- Ahborotlar tizimi.

Ahborotlar tizimlari jamiyat paydo bo'lgan paytdan boshlab mavjud bo'lgan, chunki rivojlanishning turli bosqichida jamiyat o'z boshqaruvi uchun tizimlashtirilgan, oldindan tayorlangan ahborotni talab etgan. Bu ayniqsa ishlab chiqarish jarayonlari – moddiy va nomoddiy nematlarini ishlab chiqarish bilan bog'liq jarayonlarga tegishlidir.

Chunki ular jamiyat rivoji uchun hayotiy muhim ahamiyatga ega. Aynan ishlab chiqarish jarayonlari tezkor takomillashadi. Ularning rivojlanib borishi bilan boshqarish ham murakkablashadiki, o'z navbatida, u ahborot tizimlarini takomillashtirish va rivojlanirishni rag'batlantiradi

- Ahborot tizimi – boshqarish funksiyasini amlga oshirish uchun hodimlarni turli xil ahborot bilan taminlovchi obyekt haqidagi ahborotni yig'ish, uzatish va qayta ishlash bo'yicha ma'lumotlar va kommunikatsiyaviy tizimni o'zida nomoyon etadi

- Iqtisodiy ahborot tizimi nima ekanligini tushunib olish uchun eng avvalom uning iqtisodiy obyektini boshqarish tizimidagi tutgan o'rnini aniqlab ilish lozim.

Bu obyekt moddiy va nomoddiy ishlab chiqarish bilan bog'liqdir.

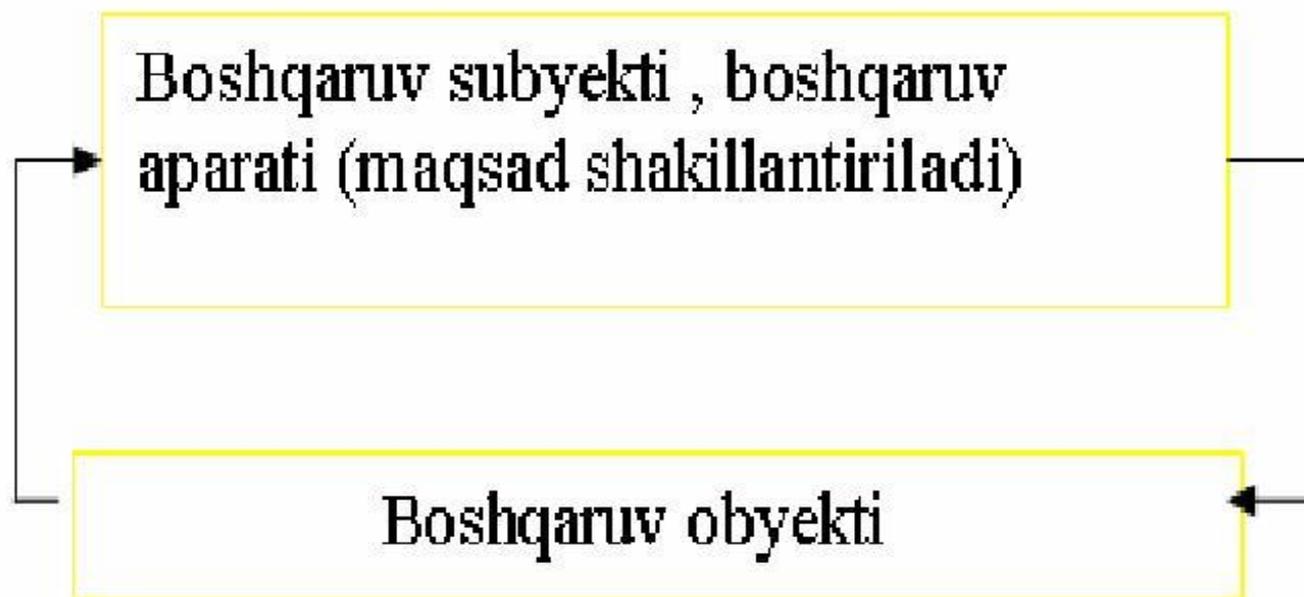
Windows^{XP}
Professional

Boshqaruv tizimi ta'siri

A

Tashqi muhit haqidagi ma'lumot

Tashqi muhit ta'siri

Qo'llanilish sohasiga ko'ra iqtisodiy tizimlarning quydagi turlarini ko'rsatishimiz mumkun:

- Tehnik ahborot tizimlari;
- Iqtisodiy ahborot tizimlari;
- Ijtimoiy sohalaridagi ahborot tizimlari
- ...

microsoft®
WINDOWS®XP

Iqtisodiy tizimni boshqarish jarayonida uch
hil tifa qarorlar qabul qilinadi.

Strategik

Taktik

Operativ

- Ushbu tasnifga muvofiq boshqaruv apparati odatda uch hil:

Oliy daraja

O'rta daraja

operativ daraja

Har bir tizim tarkibiga quydagi komponentlar kiradi:

- Tizim tuzilishi.
- Tizim har bir elementining funktsialari.
- Umuman olganda har bir element va tizimning kirishi va chiqishi.
- Tizim va uning ayrim elementlari, maqsadlari va cheklanishlari.
- Har bir tizim bo'linishi va yahlitlik hususiyatiga egadir.

Microsoft

Windows xp

Tizim tuzilishi

Tizim tuzilishi – tizimning ko'plab elementlari va ular o'rtasida o'zaro aloqalar.

Misol: Firmaning tashkiliy va ishlab chiqarish tuzilmasi

Umuman olganda har bir element va tizimning kirishi va chiqishi.

Misol : Boshqaruv funksiyalari – firmaning muayyan tuzilma bo'linmalari tomonidan qaror qabul qilinishi;

- Tizim va uning ayrim elementlari, maqsadlari va cheklanishlari.

Misol : Eng ko'p foydaga erishish , moliyaviy cheklanishlar

Avtomatlashtirilganlik darajasiga qarab uch tizimlar mavjud , ular quydagilar:

- Qo'lda qilinadigan
- Avtomatlashtirilgan
- Avtomatik ahborot tizimlari bor

Qo'lda qilinadigan ahborot tizimida:

Bu boshqarish yoki ma'lumotlarni qayta ishlash funksiyalarining bir qismi avtomatik ravishda , boshqasi inson tomonidan bajariladi.

HAPPY NEW BURNING DOG's YEAR
HAPPY NEW BURNING DOG's YEAR

Avtomatik ahborotlar tizimi

- Bu – boshqarish va ma'lumotlarni qayta ishlashning barcha funktsiyalarining barcha funktsiyalari texnik vositalarda, inson ishtirokisiz amalga oshiriladi (masalan, texnologik jarayonlarni avtomatik boshqarish).

Qo'llanish sohasiga qarab , ahborot tizimlarini quyidagi sinflarga ajratish mumkin:

- Ilmiy tadqiqotlar ;
- Loyihalashtirishni avtomatlashtirish ;
- Tashkiliy boshqarish ;
- Tehnologik jarayonlarni boshqarish.

Statistika ahborot tizimlari

Microsoft
Windows xp

- Davlat statistikasi mamlakatda ahborot tizimini yaratish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Davlat statistikasi organlari iqtisodiy rivojlanishida davlat boshqaruvining eng muhim dastagidir.

Makroiqtisod va statistika vazirligi boshqaruv o'rganlariga tarmoq iqtisodiyoti va idoralariga qarashli korxonalar, tashkilotlar faoliyati haqida zarur statistik ma'lumotlarni beradi.

Statistik ahborot tizimi murakkab tizimlarga qo'yiladigan barcha talablarga javob beradi ;

- Umumiy maqsadga erishish uchun qulay o'zaro ta'sir o'zaro ta'sirnuqtai nazaridan tizim elementlarining birligi
- Katta o'lchamlilik
- Ishining murakkabligi va boshqalar.

BUHGALTERIYA AHBOROTLAR TIZIMI

- Ko'pgina korxonalar bozor sharoitida ahborotga mulkchilikning boshqa istalgan turlari kabi saqlash, foydalanish va himoya qilish zarur bo'lgan qimmatbaho zahira sifatida baho bershadi.

Windows Xp

BUATdan yadalanish sharoitlarida korxonani boshqarish

Boshqaruv obyekti
(korxonaning ho'jalik faoliyati)

Boshqaruv tizimi

BUAT

Boshqariladigan obyektin holati
haqidagi boshlang'ich ahborotni yig'ish,
ro'yhatdan o'tkazish

Hisob ahborotini qayta ishlash va
saqlash, hisobotlarni shakillantirish

Hisob ahborotini foydalanuvchiga
uzatish

Hisob ahborotini tahlili, korhona
rahbariyatining oldiga qoyilgan
maqsadiga muvofiq boshqaruv
obyektiga boshqaruvchanlik ta'sirini
ishlab chiqishi

Korhona ish
faoliyatining
maqsadi

• **Bank ahborot tizimlari**

Integrallashgan bank ahborot tizimlari (BAT)

yagona dasturiy texnologik majmuani o'zida nomoyon etadi , u moliya va kreditning belgilangan sharoitlari boyicha nazora qilinadigan zahiralarni o'zlashtirishi , qaytarilishi va balanslanganligini tezlashtirish vositasidir

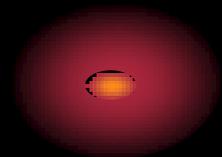
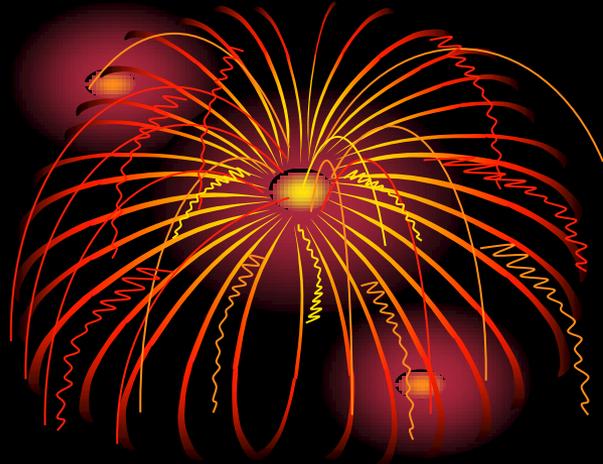
Ahborot tizimlarining ta'minotlari

- **Qo'llash sohasidan qat'iy nazar , ahborot tizimlari ma'lumotlarni qayta ishlashning deyarli barcha tizimlari ta'minlash turlari deb ataladigan tarkibiy qismlar (komponentlar) to'plamini o'z ichiga oladi.**

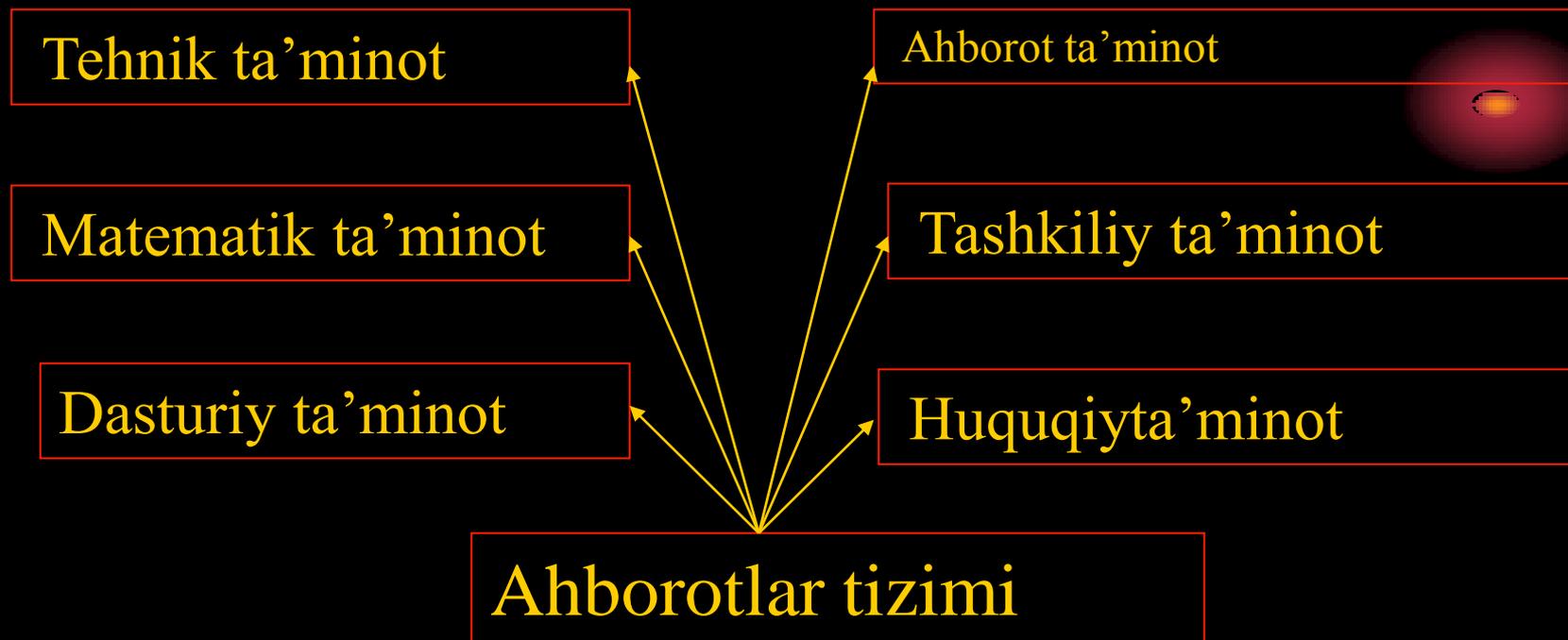

Ular quydagilar

- **Dasturiy ta'minot**
- **Tehnik ta'minot**
- **Huquqiy ta'minot**
- **Ahborot ta'minot**
- **Tashkiliy ta'minot**
- **Matematik ta'minot**
- **Lingivistik ta'minot**

Ahborot tizimining strukturasi

Шартли-доимий ахборот хужжатлари.

- **Шартли-доимий ахборот хужжатлари.** Маълумотномалар маълум турдаги объектлар руйхатини (булинмалар, жихоз, лавозим, касб ва хакозо) уз ичига олади. Маълумотномада объектнинг номи, коди ва бошка хужжатлари курсатилган жадвал мавжуд. Номенклатура-бахо курсаткичларида худди маълумотномалар шаклида, улчов бирлиги курсатилган холда объектлар номенклатураси ифодаланган.

- **Ишлаб чиқариш меъёрлари консруктив-технологик хужжатларда курсатилади. Масалан, материални харжлаш меъёри маршрутли харитада сакланади. Унда деталларни тайёрлашнинг технологик жараёни акс эттирилади. Таквим-режа меёрлари детал ёки махсулотга нисбатан кунлик цех меёрларини акс эттиради.**

- **Етказиб берувчининг буюртмачи билан шартномаси етказиб бериш партияси хажмини акс эттиради. Режа хужжатлари эса тайёр махсулотлар, деталлар чиқариш буйича санокли режа курсаткичларини ифодалайди. Ташкилий бошқарув хужжатларини низом, қоида, актлар, протоколлар, қарорлар, буйруқлар ва ҳақозоларни уз ичига олади.**

- **Хисобот ахборотларига оид хужжатлар.**
- **Кириш чиким хужжатлари тавар ва материалларини ортиш ва тухтатиш, шунингдек, буюмлар келиб тушиши буйича хисобот малумотларини уз ичига олади. Булар-накладнойлар, кириш чикиш ордери, омборхона кириш чикиш карточкаси, инвентарлаш ведемослари ва бошка хужжатлар.**

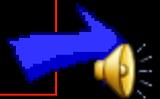
- Режа курсаткичлари бажарилиши борасидаги маълумотлар режа графикларида ҳисоботларда, статистик маълумотларда курсатилади.
- Курсаткичлар тизими режалаш тизими билан белгиланади. Режани бажариш курсаткичлари (булим даражасида) фақат ҳисобот учунгина эмас, балки бошқариш ва тартибга солиш мақсадлари учун ҳам хизмат қилади. Тулов топшириқлари буюртмачининг келтирилган маҳсулотга тулов фактларини акс эттиради.

- **Хужжатларнинг умумий таърифи.**
- **Барча хужжатлар хужжат мазмунини ифодаловчи номи, хужжат структурасини белгиловчи шакли билан фаркланади. Юзага келиш хусусиятига кура хужжатлар илк маълумотни сакловчи бошлангич хужжатларга ва бошқа хужжатларнинг ахборотларини қайта ишлавш натижаларини курсатувчи хосила (натижавий) хужжатларга булинади.**

-
- **Маълумотларни қайта ишлашнинг умумий технологиясидаги ролига қўра ҳужжатлар қуйдаги турларга бўлинади:**
 - **А) машинада ички ахборотлар базасини ишга тушуриш учун фойдаланиладиган ҳужжатлар (барча мейёрий маълумотнома ва бошқа шартли-доимий ахборотларни)**
 - **Б) тезкор (хисоботга оид) ахборотларни киритиш учун ҳужжатлар**
 - **В) илгари киритилган ахборотларга узгартиришлар киритиш ва машина ичидаги ахборотлар базасини долзарб ҳолатда ушлаб туриши учун даврий равишда келувчи узгартиришлар ҳақидаги ҳужжатлар;**
 - **Г) маълумотларни қидириш шартларини сакловчи суров ҳужжатлари.**

- **Ахборотларнинг таркибий бирлигининг мухим турлари куйидагилар:**
- **Реквизит-ахборотнинг оддий таркибий бирлиги булиб, маъно даражасида булинмайди, муоммо соҳасининг сон ёки мазмуний таърифни акс эттиради;**
- **Ахборотларнинг таркибий бирлиги (АТБ) – реквизитларнинг мантикий узаро боғланган жамламаси (бутунлиги);**
- **Курсаткич-ахборотликни сакловчи минимал АТБ;**
- **Хужжат – коғозда акс эттирилган ва мустакил аҳамиятга эга АТБ.**

- **Номашинавий ахборотлар базаси.** Номашинавий ахборотлар базасини ташкил этиш ва юритиш воситаларига куйидагиларни киртиш мумкин;
- **Муаммо сохаси хужжатларида сакланувчи техник-итисодий ахборотларни кодлаш ва таснифлаш тизими;**
- **Фойдаланиш учун тавсия килинган хужжатларнинг типик шаклини акс эттирувчи хужжатларнинг мувофиқлаштирилган тизими;**
- **Хужжатлаштиришни ташкил этиш ва юритиш тизими.**

- **Ахборотларни каита ишлашнинг диалогли усул**
- Фойдаланувчи ва ЭХМ узаро ҳамкорлигининг dialogli usul инсонни ахборотларни ЭХМда ишлаб чиқиш жараенига тезкор аралашиши учун имконият яратади. Амалиётда купинча усуллардан биргаликда фойдаланишни кузатиш мумкин, у уларнинг хусусий афзалликлари хисобига вазифаларни ЭХМда ечишнинг самаралироқ, технологиясини ташкил қилишга ёрдам беради.

- **Хисоблаш тизими билан жамоавий диалогда таш-килот (фирма) бошқаруви ходимлари ишлаб чиқариш -хужалик вазифаларини ечишнинг автоматлаштирилган жараёнида уаларининг тажрибалари ва акклий иктисодий вазиятларини билишларига мувофик кучсиз шакллантириладиган омилларнинг катта мажмуидан фойдаланишлари мумкин. Айникса, бу эксперт тизимларга тегишлидир.**

- **Диалог жараён иштирокчилари уртасидаги ахборот хабарларини алмаштиришдан иборат булади, унда хабарларни қабул қилиш, ишлаб чиқиш ва узатиш вақтининг реал куламида содир булади, У иштирокчиларнинг сони иккига тенг бўлганда жуфт ва иштирокчилар қуп сонли бўлганда қупликда балиши мумкин.**

- **Ахборотлар ишлаб чиқишнинг машина-диалогли технологияси асосида инсон ва ЭХМнинг терминал курилмалари орқали хабарларни узатиш ва қабул қилиш воситаси ва вазифани ечиш вақтидаги узаро ҳамкорлиги утади. «Инсон-машина» туридаги диалогда вазифани ечиш жараёнида натижавий маълумотларни олиш фойдаланувчининг мақсади бўлади. ЭХМдан фойдаланишдан мақсад - фойдаланувчига қулдда бажариладиган операцияларни амалга оширишда ердам беришдир.**

- Диалогда хабарлар шаклланадиган тилли белгилар ва кодларнинг ягона тизими

Диалогда шериклардаги умумий белги ва куникмалар бир-бирларини самарали тушунишини таъ-минлайди.

- Агар диалог иштирокчиларининг роли катъий берилган булса, унда бундай диалог **qattiq** деб аталади. Масалан, шериклардан кимга «ташаббус тегишли эканлигини курсатиш» билан «савол-жавоб» усулида ишлаш, Мукобил катъий тузилма фойдаланувчига, коидага кура, вазифани ечиш йуналишлари танлануви иерархик тузилма менюси куринишида бериладиган диалогнинг купчилик буюриладиган вариантларини беради. Бундай мулокот **moslashuvchanlk** деб аталади. Нихоят, мулокот иштирокчиларига ахборотлар билан ихтиерий равишда имкон берадиган диалог **erkin** деб аталади.

- Иктисодий-ташкилий бошқарув соҳасида фойдаланувчи-мутахассислар учун иктисодий вазифаларни ечишнинг диалогли тизимлари дастлабки маълумот-ларнинг синтактик, мантикий ва рақамли назорати;
- ЭХМ хотирасида сақланаётган ахборотларга тузатишлар киритиш; алгоритмли жараён бажарилиши тадбирларини алгоритмнинг узилган тадбирининг энг яқин нуқтасига қайтиш, файлларнинг унга мос келувчи дастлабки ҳолатларини тиклаш билан узиш буйича оддий, аммо ишончли сервис хизматларига нисбатан таъминлайди.

Etib **ingiz ichin** rahmat

SANMIZAMOM

